

... Dulkes nužėrus

SSRS GENERALINIO ŠTABO VIRŠININKO MARŠALO ALEKSANDRO JEGOROVO 1937 M. VASARIO 15–26 D. VIZITO Į LIETUVĄ, LATVIJĄ IR ESTIJĄ ATASKAITA

Zenonas Butkus

Magnus Ilmjärv

Spausdinama maršalo A. Jegorovo¹ ataskaita, surasta Rusijos valstybiniame kariniame archyve (f. 33987, ap. 3, b. 1035, l. 118–147). Ši ataskaita – tai unikalus SSRS politikos ir tarptautinių santykių istorijos liudijimas, iš esmės nepanaudotas moksliniams tyrimams. Jis verčia suabejoti istoriniuose darbuose išplatinta ir vis atnaujinama teze, kad 1939 m. Baltijos valstybių pasidaliji-

mai ir 1940 m. okupacija tėra tarptautinės padėties komplikacijų padiktuoti veiksmai, tiesiogiai nesusiję su ankstesne Sovietų politika, kuri apskritai nebuvo konceptuali, planinga, kad jie tada tas valstybes gavo ne „dėl savo baltiškos politikos“, o tiesiog iš „Berlyno rankų“².

Maršalo A. Jegorovo vizitas – aktivos ir tikslingos SSRS politikos Baltijos regione ženklas – dažniausiai net neminimas šiandieniniuose Lietuvos tarptautinei padėčiai analizuoti skirtuose veikaluose³. Todėl gali gyvuoti sovietinėje historiografijoje (o joje šis vizitas, kad ir probėgšmais, būdavo aptariamas) formuluota mintis, jog

¹ Aleksandras Iljičius Jegorovas (1883–1939) gimė Orenburgo srityje, 1901 m. savanoriu stojo į Rusijos kariuomenę, 1905 m. baigė Kazanės pėstininkų junkerių mokyklą. Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui Jegorovas vadovavo kuopai, vėliau batalionui, o galiausiai pulkui. 1917 m. įgijo pulkininko laipsnį. Per karą prijautė kairiesiems eserams, bet po Spalio perversmo prisidėjo prie bolševikų. Vienas iš Raudonosios armijos organizatorių, 1920 m. dalyvavo kare su Lenkija. 1925–1926 m. SSRS karo atašė Kinijoje. Nuo 1931 m. Raudonosios armijos štabo, nuo 1935 m. – Generalinio štabo viršininkas. Sovietų Sąjungos maršalas (1935), 1937–1938 m. SSRS gynybos liaudies komisaro pirmasis pavaduotojas. Siekė modernizuoti sovietinę kariuomenę, diegti naujas technologijas, stiprinti prieštankinę ir priešlėktuvinę ginkluotę. Per masines represijas 1938 m. kovo 27 d. suimtas, kaltintas pasikėsimu į Staliną, trockizmu, šnipinėjimu Lenkijos ir Vokietijos naudai. 1939 m. vasario 23 d. A. Jegorovas sušaudytas, 1956 m. – reabilituotas.

² Кен О. Н., Рупасов А. И. Москва и страны Балтии: опыт взаимоотношений 1917–1939 гг. // Страны Балтии и Россия: общества и государства. Москва, 2002, с. 252; Кен О. Н., Рупасов А. И. Политбюро ЦК ВКП (б) и отношения СССР с западными соседними государствами (конец 1920–1930-х гг.). Проблемы. Документы. Опыт комментария. Санкт-Петербург, 2000, ч. 16 1928–1934, с. 68 ir kt.

³ Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918–1940. Kaunas, 1999; Lietuvos diplomatija XX a. Vilnius, 1999.

SSRS Generalinio štabo viršininko kelionė po Baltijos šalis buvusi galingos Sovietų valstybės ir Raudonosios armijos parama šių šalių nepriklausomybei, kuriai grėsmė kėlė nacių Vokietija⁴. Ši kelionė objektyviau ir kiek detaliau įvertinta tik estų kalba išleistoje monografijoje, kurioje nagrinėta Baltijos valstybių užsienio politika Antrojo pasaulinio karo išvakarėse⁵. Sovietų maršalo apsilankymą mini garsūs latvių ir lietuvių istorikai Edgaras Andersonas bei Zenonas Ivinskis⁶, okupacijos laikais dirbę emigracijoje. Tačiau, neturėdami archyvinių dokumentų, nuodugniau šio fakto jiedu netyrė⁷.

Dėl to skelbiama paties SSRS delegacijos, vykusios 1937 m. į Baltijos šalis, vadovo maršalo A. Jegorovo ataskaita gynybos

⁴ *Žiužda R.* Lietuva imperialistinių valstybių planuose 1917–1940. Vilnius, 1983, p. 103. Žr. taip pat: *Navickas K.* TSRS vaidmuo ginant Lietuvą nuo imperialistinės agresijos 1920–1940 metais. Vilnius, 1966, p. 183–184; *Синюл В. Я.* Таинная дипломатия. Буржуазная Латвия в антисоветских планах империалистических держав 1919–1940 гг. Рига, 1968, с. 255–256; *Международное положение Прибалтийских государств (1920 г. – август 1939 г.) // Социалистические революции 1940 г. в Литве, Латвии и Эстонии. Восстановление Советской власти. Москва, 1978, с. 141–142.*

⁵ *Ilmjärvi M.* Häälētu alistumine. Eesti, Lätti ja Leedu välispoliitilise orientatsiooni kujunemine ja iseseisvuse kaotus 1920. Aastate keskpäigast anneksioonini. Tallinn, 2004, p. 412–413, 416–417.

⁶ *Andersons E.* Latvijas vēsture 1920–1940. Ārpolitika. T. 1. Stockholm, 1982, p. 491; *Ivinskis Z.* Lietuvos ir Sovietų Sąjungos santykių dvidešimtmetis (1919–1939). Reikšmingi etapai šaltinių šviesoje // *Aidai*. 1969, Nr. 8, p. 351.

⁷ Maršalo A. Jegorovo vizitas dar minimas dviejuose leidiniuose: Baltijos valstybių užgrobimo byla. JAV Kongreso CH. J. Kersteno Komiteto dokumentai 1953–1954 metai (Vilnius, 1997, p. 185); Baltijos valstybių vienybės idėja ir praktika 1918–1940 metais. Dokumentų rinkinys. Parengė Zenonas Butkus (Vilnius, 2008, p. 76). Pastarajame šaltinyje spausdinamas ir dokumentas (Nr. 235, p. 640–642), paaiškinantis A. Jegorovo vizito rengimo aplinkybes.

liaudies komisarui Klimentui Vorošilovui⁸ turėtų sudaryti sąlygas išsamiau analizuoti šį įvykį. Remdamiesi ataskaita ir kai kuriais kitais su vizitu susijusiais dokumentais galėtume bent preliminariai aptarti jo motyvus, pobūdį ir rezultatus.

Aiškindami vizito tikslus, galime paprasčiausiai pasakyti, kad tai formalus, atsakomasis vizitas, kadangi beveik prieš metus Lietuvos, Latvijos ir Estijos kariuomenių štabų viršininkai Jonas Černius⁹, Martinšas Hartmanis¹⁰ ir Nikolajus Rekas¹¹ buvo lankęsi Maskvoje, kur dalyvavo 1936 m. gegužės 1 d. iškilmėse¹². Siųsdami savo Generalinio štabo viršininką į Baltijos šalis Sovietai neabejotinai taip pat siekė

⁸ Klimentas Vorošilovas (1881–1969) – Sovietų karinis ir politinis veikėjas. Vienas Raudonosios armijos organizatorių ir vadų. 1925–1934 m. SSRS kariuomenės ir laivyno reikalų liaudies komisaras. 1934–1940 m. SSRS gynybos liaudies komisaras.

⁹ Jonas Černius (1898–1977) – Lietuvos kariškis, politikas. 1919 m. savanoriu stojo į Lietuvos kariuomenę, dalyvavo Nepriklausomybės kovose. Baigė inžinerijos studijas Briuselyje ir karo akademiją Paryžiuje. 1935–1939 m. kariuomenės štabo viršininkas. 1939 m. kovo 30 d.–1939 m. lapkričio 22 d. ministras pirmininkas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, paskui į JAV.

¹⁰ Martinšas Hartmanis (1882–1941) – Latvijos karinis veikėjas, diplomatas. 1901 m. baigė Vilniaus geležinkeliečių technikos, 1908 m. – Vilniaus karo mokyklą ir 1924 m. – Prancūzijos karo akademiją. Dalyvavo Latvijos Nepriklausomybės kovose. 1929 m. gavo generolo laipsnį. 1919–1922 m. Latvijos karo atašė Lenkijoje. 1934–1939 m. armijos štabo viršininkas. 1939 m. vadovavo Latvijos delegacijai SSRS ir Latvijos savitarpio pagalbos pakto įgyvendinimo jungtinėje komisijoje. Po sovietų okupacijos suimtas, 1941 m. liepos 27 d. Maskvoje sušaudytas.

¹¹ Nikolajus Rekas (Nikolai Reek, 1890–1942) – Estijos karinis veikėjas, jos kariuomenės kūrėjas, Nepriklausomybės kovų dalyvis. 1927–1928 m. gynybos ministras, 1934–1939 m. kariuomenės štabo viršininkas, 1939–1940 m. vėl gynybos ministras. 1941 m. sovietų suimtas ir po metų sušaudytas.

¹² *Andersons E.* Latvijas vēsture 1920–1940. Ārpolitika. T. 1, p. 488–489; Lietuvos aidas. 1936, gegužės 1, 2.

propagandinių tikslų, norėjo pademonstruoti išaugusią savo valstybės jėgą ir ypač Raudonosios armijos galią, stengėsi parodyti rūpestį ne tik savo šalies, bet ir gretimų kraštų saugumu. Tačiau vizito proga paskelbtas redakcinis „Pravdos“ straipsnis, nukreiptas prieš Vokietiją¹³, tuometinės tarptautinės padėties komplikavimasis, rafinuotas paties Salino vadovavimas Sovietų užsienio politikai verčia tą vizitą sieti su platesniais jų strateginiais tikslais.

Drįstume kelti hipotezę, kad išleisdamas A. Jegorovą į Baltijos šalis Stalinas pirmiausia siekė išprovokuoti Berlyno susidomėjimą Maskva, paskatinti jį atnaujinti su ja susilpnėjusius ryšius. Žinome, kad Sovietai nuo pat savo gyvavimo pradžios siekė suskaldyti jų vadinamą kapitalistinį pasaulį, stengėsi gilinti prieštaravimus tarp Pirmojo pasaulinio karo nugalėtojų ir pralaimėjusiųjų. Kaip pagrindinį priešą Stalinas traktavo jūrines valstybes ir pirmiausia Angliją, kuri, be to, jam nepatiko ir kaip senas demokratines tradicijas turinti šalis. Sovietiniam diktatoriui atrodė, kad tokių tradicijų neturinti ir žemyninė valstybė Vokietija gali būti sąjungininkė, bent jau netiesioginė, tuo labiau kad ir ji pati, pralaimėjimo kare ir Versalio sistemos susilpninta, siekė Rusijos palaikymo.

Į valdžią atėjus Hitleriui, Vokietijos priešiškus Vakarų demokratijoms labai padidėjo ir Stalinui, atrodo, brėško idėja, kad tas priešiškus gali virsti karu, per kurį tikėtasi imtis plataus revoliucijos eksporto, nevykstančio taikos metais, tikėtasi sovietinę sistemą išplatinti toli už Rusijos ribų. Tačiau kartu dėl Hitlerio ambicijų,

nacizmo ir komunizmo ideologinių prieštaravimų ėmė silpnėti Rapalo sutartimi įteisinti gana glaudūs Sovietų ir Vokietijos ryšiai. Stalinas norėjo tą silpnėjimą stabdyti, ieškojo būdų, kaip pagerinti santykius su Vokietija. Tam Sovietų prekybos atašė Berlyne Davidas Kandelaki, kaip slaptas Stalino pasiuntinys, 1936 m. gruodį kreipėsi į Vokietijos ekonomikos ministrą, valstybės banko prezidentą Jalmarą Šachtą (Hjalmar Schacht), mėgindamas išsiaiškinti, ar yra galimybė abiem šalims pradėti tiesiogines politines derybas¹⁴. Kitų metų sausio pradžioje Stalino vadovaujami penki Politbiuro nariai apsisprendė toliau siekti suartėti su Vokietija, ryškiai sustiprinti su ja politinius ryšius¹⁵. Nutarta siūlyti Vokietijai derėtis tiek oficialiais diplomatiniais kanalais, tiek slapta. Kai kurie šaltiniai rodo¹⁶, kad jau tada (1936 m. pabaiga–1937 m. pradžia) Stalinas brandino sandėrį su Hitleriu.

Tačiau pastarasis tuomet atstūmė Maskvos tiesiamą ranką, manydamas, jog tai tėra Sovietų manevras, jog suartėjimu su Vokietija jie tesiekia paspausti Prancūziją, kad ši su jais noriau sudarytų tikrą karinį bloką, prie kurio šlietųsi ir Anglija. Šitaip nacių Vokietija būtų apsupta. Toks baiminimasis veikiausiai buvo perdėtas. Didėnė tikimybė, kad patys Sovietai, kurdami prieš Vokietiją nukreiptą karinį politinį bloką, labiausiai siekė priversti ją ieškoti

¹⁴ Особая мисия Давида Канделаки // Вопросы истории. 1991, № 4-5, с. 144, 150.

¹⁵ Теп рат, р. 150; *Кривитский Вальтер*. Я был агентом Сталина. Записки советского разведчика. Москва, 1996, с. 27, 33.

¹⁶ *Кривитский. В. Г.* Я был агентом Сталина // Вопросы истории. 1991, № 12, с. 91; *Старков Б. А.* Судьба Вальтера Кривицкого // Там же. 1991, № 11, с. 85.

¹³ Правда. 1937, vasario 18.

suartėjimo su Maskva. Tam suartėjimui duryms niekada nebuvo užtrenktos.

SSRS ir Vokietijos konsultacijos dėl „santykių normalizavimo“ vyko kaip tik prieš pat A. Jegorovo vizitą ir neigiamas Hitlerio atsakymas buvo duotas vizito išvakarėse. Kai kam gali atrodyti, kad tai buvo paprasčiausias sutapimas, kad SSRS santykių su Vokietija ir Baltijos šalimis formavimasis buvo tarsi nesusisiekiantys indai. Tačiau ta aplinkybė, kad vadovavimas Sovietų politikai buvo vieno žmogaus – Stalino rankose, taip pat skubotas vizito rengimas, dar neapsisprendus vykti tik į Lietuvą ar į visas tris Baltijos valstybes, verčia jį analizuoti platesnių tarptautinių santykių kontekste. Galimas daiktas, kad SSRS vadovai norėjo Vokietijai parodyti, kad yra du tarpusavyje santykių raidos būdai: susitarimo arba konfrontacijos. D. Kandelaki misija rodė susitarimo, o A. Jegorovo vizitas – konfrontacijos, tarpusavyje varžybų galimybę. Vizitas turėjo signalizuoti Hitleriui, kad SSRS gali plėsti ir stiprinti savo įtaką Vokietijos pašonėje – Baltijos šalyse, net sudaryti su jomis karinę sąjungą.

Peno tokiai hipotezei duoda ir gana netikėtai, neiprastas Maskvos atsižvelgimas į lietuvių pageidavimą, kad A. Jegorovas vienos kelionės metu aplankytų ne tik juos, bet ir latvius bei estus.

Kai 1937 m. sausio 14 d. Politbiuras nutarė siųsti Generalinio štabo viršininką į užsienį, nutarime buvo nurodytas tik vizitas į Lietuvą, į jos tuometinę sostinę Kauną – nei Rygą, nei Taliną nebuvo minimi¹⁷.

Dėl to galime manyti, kad Sovietai iš pradžių buvo sumanę vizitą rengti tik į Lietuvą. Tai ir suprantama, nes jie nuo seno su gretimomis šalimis siekė bendrauti atskirai. Be to, jeigu laikysimės versijos, kad vizitu siekta paspausti Vokietiją, užteko jį rengti tik į Lietuvą, kuri vienintelė iš Baltijos šalių turėjo su Vokietija teritorinį konfliktą (dėl Klaipėdos) ir tiesioginę sieną.

Lietuvos karinė ir politinė vadovybė, sužinojusi, jog vizitas bus rengiamas tik į Kauną, iš karto mandagiai, diplomatiškai, bet aiškiai išreiškė pageidavimą, kad jis apimtų ir Rygą bei Taliną. Buvo nurodyta, kad maršalui A. Jegorovui atvykus tik į Lietuvą, Latvijoje ir Estijoje gali kilti nepasitenkinimas, nes visos trys šalys priklausė vienai organizacijai – Baltijos antantei, kuri susikūrė 1934 m. ir kurios susikūrimui Maskva neprieštaravo. Taip pat baimintasi (apie tai Sovietams, aišku, nesakyta), kad Lenkija ir Vokietija neskelbtų pasauliui jau anksčiau platintos žinios, neva Lietuva visai pasiduoda Maskvos įtakai.

Iš tikrųjų, Sovietams pasiūlius vizitą, Lietuva pateko į keblią padėtį. Pas Prezidentą Antaną Smetoną vizito klausimu vyko net du pasitarimai (1937 m. sausio 30 ir 31 d.)¹⁸, kuriuose dalyvavo užsienio ir krašto apsaugos ministrai. Po ilgo svarstymo, argumentų dėliojimo vis dėlto apsispręsta siūlyti A. Jegorovui vienos kelionės metu aplankyti visas tris Baltijos šalis. Toks apsisprendimas, sakytume, buvo tam tikras Lietuvos užsienio politikos pasikei-

¹⁷ Rusijos valstybinis socialinės politinės istorijos archyvas (toliau – RVSPJA), f. 17, ap. 162, b. 20, l. 161.

¹⁸ Lietuvos užsienio reikalų ministro Stasio Lozoraičio atmintinė apie A. Jegorovo vizito rengimą // Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 383, ap. 7, b. 1971, l. 78–81.

timo ženklas. Juk Lietuva, pasirašiusi Baltijos antantės sutartį, Sovietus informavo, kad su jais sudarytas „džentelmeniškas“ susitarimas, numatęs keistis slapta informacija, susijusia su Lenkijos ir Baltijos šalių santykiais, turės prioritetą prieš Baltijos antantę. O dabar lietuvių prioritetas lyg pasislinko nuo Maskvos link šiaurinių kaimynių. Pasislinkimas gal reiškę tam tikrą Lietuvos užsienio reikalų ministro Stasio Lozoraičio¹⁹ pozicijos poveikį, kiek pastūmėjusi į šoną A. Smetonos saugotą orientaciją į Sovietus prioritetą.

Iš Lietuvos Sovietai tokio jiems nemalonaus akibroko nesitikėjo – ilgus metus ji buvo jiems palanki, daugiausia dėl palaiškymo Vilniaus klausimu. Savo nepasitenkinimo Lietuvos pozicija vizito reikalu jie viešai nerodė, bet diplomatiniais kanalais reiškę gana aiškiai. 1937 m. vasario 9 d. rytą Lietuvos karo atašė Kazys Skučas²⁰ iš Maskvos pranešė, kad Lietuvos „atsakymas“ dėl A. Jegorovo vizito „keistas“ ir „nelauktas“, „kaip šaukštas smalos į bačką medaus“; net esą susidaręs „blogą išpūdį“ dėl dvišalių „ateities santykių“²¹. Tos pačios dienos popietę K. Skučas iš Mas-

kvos vėl pranešė: „Pastebėjau rusų didelį išsikeidimą mūsų atsakymu... Egorovas išsikeidęs... Reikalas skubiai taisytinas.“ Lietuvos pasiuntinys Maskvoje Jurgis Baltrušaitis nerimavo dar labiau. Vasario 9 d. pranešime jis nurodė, kad nesutarimai dėl vizito „tikrai pakenks santykių pamatinei esmei, nuo kurios [...] pareina mūsų saugumo ateitis“²². Po dviejų dienų (vasario 11-ąją) iš Maskvos į Kauną atskriejęs jo pranešimas skambėjo ypač grėsmingai: „Narkomindėl“²³ šiandakt pareiškė – mūsų argumentai ir taktika ryšium su senai ir be išlygų pakviesto Kaunan Egorovo revizitu esą per virš netikėti, stebėtini, skaudžiai užgauną ir verčią daryti išvadų dėl mūsų santykių tikrosios esmės.“²⁴ SSRS pasiuntinys Lietuvoje Borisas Podolskis²⁵ vasario 13 d. pasiprašė specialios audiencijos pas S. Lozoraitį ir jam aiškino, kad nenoras priimti A. Jegorovą tik Kaune „yra padaręs negerą išpūdį Maskvoje“²⁶. Vėliau pasiuntinys prasitarė, kad Maskva įtaria, jog pagrindinis to nenoro motyvas esąs ne Latvijos ir Estijos, o Vokietijos interesų paisymas, prisitaikymas prie jos politikos.

Nepasitenkinimą Lietuvos pozicija vizito klausimu Sovietai neįtikėtina greitai sa-

¹⁹ Stasys Lozoraitis vyresnysis (1898–1983) – Lietuvos diplomatas, 1934–1938 m. užsienio reikalų ministras. 1934 m. rugsėjo 12 d. Ženevoje pasirašė Baltijos antantės sutartį ir stengėsi aktyvinti šios organizacijos veiklą. Nuo 1939 m. nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliojasis ministras Italijoje. 1940 m. birželio 2 d. S. Lozoraičiui pavesta eiti Lietuvos diplomatinių atstovybių šefo pareigas, jei Lietuvą ištiktų katastrofa. 1935 m. išrinktas Paryžiaus tarptautinės diplomatinės akademijos nariu.

²⁰ Kazys Skučas (1894–1941) – Lietuvos kariškis, brigados generolas. Lietuvos kariuomenės tarnybose nuo 1919 m. pradžios. 1934–1938 m. Lietuvos karo atašė Maskvoje. 1939–1940 m. vidaus reikalų ministras. 1941 m. liepą Sovietų teismas Maskvoje nuteisė jį mirties bausme.

²¹ 1937 02 09 K. Skučo pranešimas (10 val. ryte) iš Maskvos. Ten pat, l. 74.

²² 1937 02 09 J. Baltrušaičio pranešimas. Ten pat, l. 67.

²³ Sutrumpintas SSRS užsienio reikalų ministerijos – Užsienio reikalų liaudies komisariato – pavadinimas.

²⁴ 1937 02 11 J. Baltrušaičio pranešimas // LCVA, f. 383, ap. 7, b. 1971, l. 62.

²⁵ Borisas Podolskis (1897–1938) – SSRS diplomatas. Iki 1930 m. marksistinių kursų dėstytojas. 1930–1932 m. Sovietų pasiuntinybės Japonijoje pirmasis sekretorius, vėliau pasiuntinybės Lenkijoje patarėjas. Nuo 1936 m. gruodžio iki 1937 m. lapkričio SSRS pasiuntinys Lietuvoje.

²⁶ Baltijos valstybių vienybės idėja ir praktika 1918–1940 metais, p. 640.

vyje užgniaužė, tiesiog „prarijo“ ir neįpras-
tai lengvai priėmė jos poziciją. (O taip atsi-
tikdavo tikrai nedažnai – paprastai Lietuvai
ar kitoms nedidelėms valstybėms SSRS
stengdavosi primesti savo valią.) Dar vasa-
rio 3 d. užsienio reikalų liaudies komisaras
Maksimas Litvinovas parašė laišką Stali-
nui, prašydamas leisti A. Jegorovui vykti ne
tik į Kauną, bet ir į Rygą bei Taliną. Toks
leidimas galutinai buvo patvirtintas vasario
13 dienos politinio biuro posėdyje.²⁷

Vizito išplėtimas į visas tris Baltijos ša-
lis, jo pritaikymas prie Lietuvos ir Estijos
Nepriklausomybės dienų (vasario 16 ir 24)
atrodė natūralus ir suprantamas. Tačiau
Sovietų skubėjimas, nervinimasis, reikš-
tas nepasitenkinimas, o tarpais net pagieža
keičiant vizito maršrutą vėl verčia įtarti,
kad vizito jiems tiek reikėjo dėl bendres-
nės politikos, dėl santykių su Vokietija,
kad pats maršrutas nebebuvo labai svarbus
ir jie sukandę dantis jį pakeitė.

Per vizitą maršalas A. Jegorovas kaip
tik ir stengėsi išsiaiškinti, kiek Baltijos ša-
lių politinis ir karinis elitas yra palankus ar
priešiškas nacių Vokietijai ir kiek jo šaliai
bei jo vadovaujamai kariuomenei. Atas-
kaitoje buvo pabrėžta, kad visa Lietuvos
visuomenė nusistačiusi antilenkiškai, taip
pat jaučiamas priešiškus Vokietijai. Atas-
kaitoje turbūt ne be pagrindo teigta, kad
**„Lietuvos vyriausybės laikysena Sovietų
Sąjungos atžvilgiu apskritai neabejotinai
gana draugiška“, kad „karinių sluoksnių
požiūris į Sovietų Sąjungą ir Raudonąją
armiją gana geras ir nuoširdžiai drau-
giškas“**, tačiau nepagrįstai pasakyta, neva
užsienio reikalų ministras S. Lozoraitis

„nusiteikęs provokiškai“ (232 p.). Provo-
kiškumu buvo įtartas ir Latvijos užsienio
reikalų ministras Vilhelmas Munteris²⁸, tei-
gęs, kad Vokietijos agresijos pavojus be rei-
kalo išpučiamas, taip pat Karlis Ulmanis²⁹,
vienintelis iš Baltijos valstybių prezidentų
nepriėmęs A. Jegorovo. Bet apskritai buvo
pabrėžta, kad latviams, ypač kariškiams,
vokiečiai sukelia **„tokį pat pyktį, kaip len-
kai lietuviams“** (236 p.). Bendroje išvadoje
A. Jegorovas konstatavo, kad Baltijos šalių
kariuomenių vadovybės, „tiek oficialiose
kalbose, tiek neoficialiuose pokalbiuose
**išsakė savo priešišką poziciją vokiečių
atžvilgiu“** (247 p.). Vis dėlto jam didelio
pasitikėjimo nekėlė Latvijos ir Estijos ka-
riuomenių štabų viršininkai M. Hartmanis ir
N. Rekas. Pirmasis dėl to, kad ruošėsi vizi-
tui į Berlyną, o antrasis – kad tenai jau buvo
buvęs. Lankydamasis Rygoje A. Jegorovas
Latvijos kariškių kaip tik klausė, ko N. Re-
kas vyko į Vokietiją.

Taigi, SSRS Generalinio štabo viršinin-
ko vizito į Lietuvą, Latviją ir Estiją metu
siektą išsiaiškinti, kokia yra Vokietijos įtaka
Baltijos valstybėms ir kartu norėta parodyti
jai, kad Sovietai jose turi stipresnes pozici-

²⁸ Vilhelmas Munteris (Gottards Wilhelms Nikolajs Munters, 1898–1967) – Latvijos politikas ir diplomatas. Nuo 1920 m. Latvijos užsienio reikalų ministerijos darbuotojas, 1925–1931 m. Baltijos šalių skyriaus vedėjas. 1933–1936 m. Užsienio reikalų ministerijos generalinis sekretorius, 1936–1940 m. Latvijos užsienio reikalų ministras. Apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pirmojo ir antrojo laipsnio ordinais.

²⁹ Karlis Ulmanis (Kārlis Ulmanis, 1877–1942) – Latvijos politikas, nepriklausomos valstybės ir autori-
tarinio režimo kūrėjas, agronomas. 1918–1921, 1925–
1926, 1931, 1934–1940 m. ministras pirmininkas, 1926,
1931, 1934–1936 m. užsienio reikalų ministras. 1936–
1940 m. Latvijos prezidentas. 1940 m. sovietų suimtas
ir per Maskvą išvežtas į Pietų Rusiją. Mirė 1942 m. rug-
sėjo 20 d. Krasnovodsko kalėjime. Kapas nerastas.

²⁷ RVSPĪA, f. 17, ap. 162, b. 20, l. 179.

jas, kurias dar gali sustiprinti ir net sudaryti su šiomis valstybėmis karinį bloką. Žodžiu, vizitą sietume su Maskvos ir Berlyno priešprieša, su jų kova dėl įtakos Pabaltijyje bei Stalino pastangomis tą priešpriešą paversti sandėriu. Tai jam ir pavyko 1939 m. rugpjūtį.

Į A. Jegorovo vizitą Baltijos šalyse Vokietija dėmesį atkreipė. Jos pasiuntiniai Maskvoje, Kaune, Rygoje ir Taline atidžiai sekė jo eigą, stengėsi išsiaiškinti tikslus, mėgino apčiuopti padarinius ir netgi juos neutralizuoti. Štai Vokietijos pasiuntinys Taline dr. Hansas Froveinas (Frohwein) savajai vadybei pavedus dėl vizito specialiai kreipėsi į Estijos užsienio reikalų ministrą Frydrichą Akelį³⁰ ir kariuomenės vadą Johaną Laidonerį³¹, nurodydamas, kad Baltijos šalys turi išlaikyti neutralumą ir kad jų suartėjimas su Maskva joms pačioms nieko gero nežada³². Nors Vokietija tuomet dar nereagavo taip, kaip Stalinas troško, bet prielaidos būsimam sandėriui brandintos.

Rengdami vizitą Sovietai, aišku, ir pačiose Baltijos šalyse turėjo konkrečių tikslų. Jie puikiai matė, kad kariškiai jose, ypač Lietuvoje, turi didžiulę įtaką, kuri sustiprėjo per valstybių perversmus ir išliko

po jų. A. Jegorovo vizitas turėjo sustiprinti šios lemtingos jėgos palankumą Sovietams. 1937 m. vasario 11 d. instrukcijoje, atsiųstoje B. Podolskiui iš Maskvos, buvo pabrėžta, kad artėjančiu vizitu siekiama padrašinti tuos Baltijos šalių kariškius, kurie orientuojasi į SSRS ir net sustiprinti jų įtaką. Panašiai vizito tikslai formuluoti ir kitoje Sovietų instrukcijoje, išsiuntinėtoje jų atstovams Baltijos šalyse jau vizitui pasibaigus³³. Patraukus į savo pusę šių šalių kariškius tikėtasi atitinkama linkme paveikti ir jas pačias.

Šilčiausiai iš Baltijos šalių A. Jegorovas buvo sutiktas Lietuvoje, nes jos politikai dėl konflikto su Lenkija siekė Sovietų palaikymo. Taip pat tikėtasi, kad Maskva sulaukys Berlyną nuo vis stiprėjančio spaudimo Lietuvai dėl Klaipėdos. Vizitas kaip tik ir turėjo parodyti Lietuvai, jog Sovietai ją palaiko, todėl jai nėra ko ieškoti kompromiso su Lenkija. Lietuvos ir Lenkijos suartėjimo jie baiminosi bene labiausiai.

Vizitu rodydami remią Lietuvą, Sovietai vengė bet kokių konkrečių išpareigojimų padėti jai apsiginti nuo Lenkijos ar atgauti Vilnių. Minėtose Maskvos instrukcijose buvo pabrėžta, jog reikia susilaikyti nuo antivokiškų, antilenkiškų išpuolių ir nesudaryti išpūdžio, kad kilus konfliktui Raudono-

³⁰ *Ilmjärv M.* Hääletu alistumine, p. 421–422.

³¹ SSRS Užsienio reikalų liaudies komisariato 1937 02 11 ir 03 11 instrukcijos pasiuntiniams Baltijos šalyse // Rusijos Federacijos užsienio politikos archyvas (RFUPA), f. 05, ap. 17, segtuvas 124, b. 136, l. 1; segtuvas 71, b. 132, l. 2.

³² Frydrichas Akelis (1871–1941) – Estijos politikos ir visuomenės veikėjas. 1897 m. Tartu universitete įgijo mediko specialybę. Kaip karo gydytojas dalyvavo Rusijos–Japonijos kare (1904–1905). Ilgametis Estijos užsienio reikalų ministras. 1924–ųjų kovą–gruodį – valstybės seniūnas. Taip pat ėjo Estijos atstovo Suomijoje, Švedijoje ir Vokietijoje pareigas. Sovietams okupavus Estiją, 1940 m. spalį suimtas ir kitais metais liepos 3 d. sušaudytas.

³³ Johanas Laidoneris (Johan Laidoner, 1884–1953) – Estijos karinis ir politinis veikėjas, generolas leitenantas. 1905 m. baigė Vilniaus karo mokyklą. Vykstant Estijos Nepriklausomybės kovoms 1918–1920 m. buvo vyriausiasis kariuomenės vadas. Per 1924 m. gruodžio 1 d. komunistinį Talino pučą vėl paskirtas vyriausiuoju kariuomenės vadu. 1924–1929 m. parlamento narys. 1934 m. dalyvavo vykstant valstybės perversmą. 1934–1940 m. vyriausiasis kariuomenės vadas. Estiją užėmus SSRS kariuomenėi, pašalintas iš pareigų ir išvežtas į Rusiją. Mirė Vladimiro kalėjime.

ji armija suteiks Lietuvai karinę paramą³⁴. Apskritai vizito metu Baltijos šalių ir SSRS karinio bendradarbiavimo klausimas nebuvo svarstomas. Ne tik Lietuvai, bet ir Latvijai bei Estijai Sovietai atsisakė parduoti ginklų. Atsisakymas buvo patvirtintas 1937 m. gegužės 3 d. politinio biuro posėdyje, tik leista Latvijos ir Lietuvos kariškius kviesti į Raudonosios armijos manevrus, leista jiems šioje armijoje stažuoti³⁵.

Sovietams A. Jegorovo vizitas į Baltijos šalis buvo sėkmingas. Tai rodo jo ataskaita, nors joje pabrėžtas šių šalių visuomenės, atskirų jos sluoksnių palankumas Maskvai gal kiek perdėtas. Palankiai vizitą vertino ne tik patys Sovietų kariškiai, bet ir Užsienio reikalų liaudies komisariatas. Jo vadovybė, apibendrindama vizito rezultatus, pabrėžė: „Draugo Jegorovo kelionė, dėmesys, kurį parodėme pabaltijiečiams, asmeninis draugo Jegorovo kreipimasis į jų karinius vadovus – visą tai rodo, kad įsitvirtinimo Baltijos šalių karinėse pajėgose akcija pradėta sėkmingai.“ Konkrečiai dėl Lietuvos buvo pasakyta, kad tiek karinė, tiek politinė jos vadovybė, kaip ir anksčiau, orientuojasi į SSRS. O Latvijoje tik kariniai vadovai yra tokios pat orientacijos, o Prezidentas K. Ulmanis ir užsienio reikalų ministras V. Munteris palankūs Vokietijai. Pagaliau Estijos vyriausybės ir karių vadovų požiūriai į užsienio politiką sutampa. O tas požiūris esąs sovietams palankus³⁶.

A. Jegorovo vizitas Sovietams buvo svarbus dar ir dėl to, kad aukšti jų kari-

niai pareigūnai galėjo betarpiškai pamatyti Baltijos šalių karinę, politinę ir ekonominę padėtį, o tai padėjo jiems šį regioną vertinti strategiškai. Manytume, kad Sovietų vadovybei galėjo būti labai informatyvi antroji A. Jegorovo ataskaitos išvada: „Šių (t. y. Baltijos – publikacijos rengėjų pastaba) šalių vyriausybės ir karinės vadovybės yra įsitikinusios, kad jokia Sovietų Sąjungos agresija jų šalims negresia, nėra pavojaus jų teritorinei neliečiamybei ir valstybių bei tautų nepriklausomybei“ (247 p.). Taigi buvo konstatuota, kad Baltijos valstybės rimtai nesiruošia priešintis galimai Sovietų ekspansijai, vadinasi, jai šia kryptimi kelias atviras.

Vizitas Baltijos šalims anuomet irgi atrodė parankus, netgi reikšmingas, nes tai buvo taikingų ir draugiškų ryšių su didžiuoju rytiniu kaimynu demonstravimas. Tik Lietuva dėl šio vizito tarptautinėje arenoje turėjo nemalonumų, kadangi Lenkijos ir Prancūzijos spaudoje buvo paskelbta melagingų žinių, neva A. Jegorovo vizito metu Lietuva su SSRS pasirašė karinio bendradarbiavimo sutartį, pagal kurią Lietuvos kariuomenę rengs Sovietų instruktoriai, jos teritorijoje bus kuriamos Sovietų karinės bazės, kariniai aerodromai³⁷. 1937 m. vasario 22 d. Lietuvos užsienio reikalų ministerija pavedė savo pasiuntiniams užsienyje tokius pranešimus paneigti³⁸.

Nors gana plačiai išplito nuomonė, kad vizitas parodęs, jog Sovietų kariniai ryšiai su Lietuva buvę daug glaudesni nei su La-

³⁴ Ten pat, segtuvas 71, b. 133, l. 13–15.

³⁵ 1937 m. gegužės 3 d. politinio biuro posėdžio protokolas // RVSPJA, f. 17, ap. 162, b. 21, l. 33.

³⁶ RFUPA, f. 05, ap. 17, segtuvas 124, b. 136, l. 1–3.

³⁷ 1937 02 19, 02. 26 Lietuvos pasiuntinio Paryžiuje pranešimai // LCVA, f. 383, ap. 7, b. 1971, l. 29, 49.

³⁸ S. Lozoraičio instrukcija Lietuvos pasiuntinybei Londone. Ten pat, l. 45.

tvija ir Estija, spausdinama ataskaita to nepatvirtina. A. Jegorovas gerokai kritiškiau ir nepalankiau vertino Lietuvos kariuomenę, nei abiejų šiaurinių jos kaimynių.

Tad skelbiamas šaltinis, tikimės, papildys ir koreguos mūsų turimus duomenis apie Baltijos šalių ir SSRS santykius.

Darbininkų ir valstiečių V I S I Š K A I S L A P T A I ^b
Raudonosios Armijos^a Egz. Nr. 3

GENERALINIO ŠTABO
VIRŠININKAS

1937 m. kovo 7 d.
Nr. 3016/ss
m. Maskva

SSRS GYNYBOS LIAUDIES KOMISARUI
SOVIETŲ SĄJUNGOS MARŠALUI
drg. K. E. VOROŠILOVUI

Pateikiu trumpą pranešimą apie atsakomąjį vizitą Lietuvos, Latvijos ir Estijos kariuomenių štabų viršininkams.

DVRA¹ GENERALINIO ŠTABO VIRŠININKAS
SOVIETŲ SĄJUNGOS MARŠALAS

Parašas
(A. I. JEGOROVAS)^c

P R A N E Š I M A S

APIE KELIONĘ Į LIETUVĄ, LATVIJĄ IR ESTIJĄ

Vadovaudamas DVRA delegacijai, kurią sudarė divizijos vadas drg. ŠEGLOVAS, pulkininkas drg. ČERNYCHAS, majoras drg. KALMYKOVAS ir kapitonas drg. PINČEVSKIS, aš atlikau atsakomąjį vizitą Lietuvos, Latvijos ir Estijos kariuomenių štabų viršininkams; kelionė į šias šalis vyko šių metų vasario 14–28 d.²

Pateikiu bendrus stebėjimo rezultatus ir savo pastabas.

^a Puslapio viršuje kairėje pusėje matyti emblema, kurios centre – penkiakampė žvaigždė; šalia jos kairėje pusėje santrumpa HKO (Gynybos liaudies komisariatas), o dešinėje – CCCP.

^b Čia ir toliau pabraukta tekste.

^c Šalia parašo antspaudo žymė: SSRS Gynybos liaudies komisariatas, gavimo Nr. 11580, 1937 IV 19. Toliau į kairę K. Vorošilovo parašas ir data: 1937 IV 9.

¹ Ši santrumpa reiškia: Darbininkų ir valstiečių Raudonoji armija.

² Matyt, čia netiksliai arba „išplėstai“ (įskaitant ir pasirengimą), nurodoma vizito data. A. Jegorovas į Lietuvą atvyko vasario 15 d. vakare, o iš Talino išvyko naktį iš vasario 25 į 26, tad vargu ar galėjo vizitas prasidėti 14 d. ir juo labiau trukti iki vasario 28 d. Istoriografijoje linkstama trumpinti vizito laiką, pavyzdžiui, E. Andersonas nurodo, kad vizitas vyko vasario 16–25 d. (Andersons E. Latvijas vēsture 1920-1940. Ārpolitika, t. 1, p. 491)

LIETUVA

Vasario 15-os vakare delegacija atvyko į Kauną (Kovno). Stotyje buvo išrikiuota garbės sargyba. Pasitiko kariuomenės štabo viršininkas pulkininkas Černius ir mūsų sovietinė kolonija, vadovaujama įgaliotojo atstovo drg. Podolskio.

Kadangi kita diena buvo nacionalinė šventė – vasario 16-oji, teko tučtuojau, tik atvykus, vakare, vizituoti Prezidentą, karo ministrą³, Vyriausiąjį vadą ir kariuomenės štabo viršininką.

Vasario 16-ąją, nacionalinės šventės dieną, delegacija buvo pakviesta į ceremoniją padėti vainikus prie „nežinomo kareivio kapo“ (Prancūzijos ir kitų šalių kopijavimo manija), pas-kui įvyko Kauno karinės įgulos p a r a d a s ir įvairių „visuomeninių“ organizacijų (žinybų ir miesto municipaliteto tarnautojai, mokymo įstaigos, smulkių amatininkų korporacijos, gais-rininkų komandos) eiseną.

Paradas buvo gana skurdus tiek kariuomenės skaičiumi, tiek techniniu aprūpini-mu. Kariuomenės buvo ne daugiau kaip 1500 žmonių (pėstininkai, artilerijos daliniai ir raite-liai). Ginkluotė – šautuvai, kulkosvaidžiai ir lengvosios lauko patrankos. Rikiuotės parengtis ir bendra kareivių išvaizda tiek parade, tiek garbės sargyboje galėtų būti geresnė ir smarkiai atsilieka nuo kaimynų (Latvijos ir Estijos kariuomenių) pasirengimo lygiu bei išvaizda.

Pasibaigus paradui su vizitu viešėjome pas užsienio reikalų ministrą LOZORAITĮ, o va-kare Valstybės teatre buvo organizuotas rautas⁴, kuriame dalyvavo visa vyriausybė, vadovau-jama Prezidento, aukščiausio rango kariuomenės pareigūnai, visas diplomatinis korpusas ir visuomeninių organizacijų, mokslo bei meno atstovai.

Kitomis dienomis, vasario 17–18-ąją, delegacija turėjo keletą susitikimų su vyriausybės nariais ir Lietuvos kariuomenės vadovybe, apžiūrėjo kariuomenės dalinius Kauno ir Prienu įgulse.

Pasiūlymą apžiūrėti Alytaus įgulą aš atmečiau vadovaudamasis politiniais sumetimais, nes tai turėjo aiškų a n t i l e n k i š k ą pobūdį.

Naktį iš vasario 18-osios į 19-ąją delegacija iš Kauno išvažiavo į Rygą.

Lietuvos vyriausybė

Prezidentas SMETONA – senukas, gana kalbus, palieka seno, vidutinio rango aps-krities veikėjo įspūdį. Pagrindinė tema – ž e m ė s r e f o r m a, apie kurią iš karto pradėjo kal-bėtis su manini, kai aš baigiau savo sveikinimo kalbą. Šios reformos esmė – vienkiemių ūkis (Stolypino sistema). Tiek iš įspūdžio, tiek iš liudijimų, SMETONA nėra trupučio nėra savarankiška figūra. Už jo nugaros veikia trečioji jėga.

Sovietų Sąjungos atžvilgiu nusiteikęs atvirai, geranoriškai.

Ministras Pirmininkas – prasiokiškos išvaizdos ir tarsi kiek keistokas žmogus. Tačiau sprendžiant iš jo žodžių, pastabų ir elgesio, turi pakankamą valią ir charakterį. So-vietų Sąjungos atžvilgiu nusiteikęs draugiškai, tačiau gerokai santūresnis, nei Prezidentas. Stengiasi parodyti, kad nuo jo priklauso Ministrų kabineto sudėtis, ko iš tikrųjų, matyt, nėra, jeigu atkreiptume dėmesį į užsienio reikalų ministrą LOZORAITĮ. Pastarasis laikosi gana nepriklausomai ir, akivaizdu, turi kažkokią paramą iš šalies.

Likę ministrai niekaip, labiau išskirtinai, nepasižymėjo.

³ Lietuvoje ši pareigybė vadinta krašto apsaugos ministras.

⁴ Rautas [angl. *rout*] – iškilmingas kviestinis pokylis.

Lietuvos vyriausybės laikysena Sovietų Sąjungos atžvilgiu apskritai neabejotinai gana draugiška.

Iš visos vyriausybės išsiskiria tik vienas užsienio reikalų ministras LOZORAITIS, kuris, kaip man susidarė įspūdis, „kopijuoja Vecha“⁵ ir, kaip man atrodo, nusiteikęs provokiškai.

Vokiečių lietuviai bijo, o lenkų žiauriai nekenčia, neslėpdami to savo kalbose ir atvirai propaguoja šią neapykantą visais galimais kanalais. Štai savo Karo ir istorijos muziejuje, o šis yra ir Nacionalinis muziejus, jie ypač pabrėžia šią nesutaikomos neapykantos lenkams poziciją, iliustruodami tai priešiškais užrašais paveiksluose ir skulptūrose. Mums lankantis muziejuje tai ypač akcentuota.

Kariuomenė ir aukščiausioji vadovybė

Delegacija turėjo galimybę matyti Lietuvos kariuomenės dalinius garbės sargyboje (atvykstant ir išvykstant), parado metu Kaune ir aplankė Kauno bei Prienų įgulas, jų kareivines. Specialių mokymų ir taktinių pratybas laukuose matyti neteko. Mums lankantis dalinyje vyko mokymai žodžiu kareivinėse, kur yra specialūs šiam tikslui skirti kambariai. Per mokymus žodžiu nagrinėtos ginklų dalys ir drausmės statutas. Artileristai surengė mokymus lauke – pabūklų skyriaus pratybos. Mokymų metodika, laikantis mūsų taisyklių, yra nepatenkinama. Kavalerijos daliniai – arklių priežiūra ir jojimas pakaitomis manieže (liktiniai puskarininkiai).

Remiantis tuo, ką matė delegacija, apie Lietuvos kariuomenę galima padaryti šias išvadas. Kariuomenė organizuota tokiais pat pagrindais kaip Latvijos ir Estijos kariuomenės, bet skurdesnė už pastarąsias ginkluotės požiūriu, išskyrus aviaciją. Lietuvių aviacija geresnės kokybės (lėktuvai sukonstruoti paties aviacijos viršininko ANBO⁶ markės, o kiti – prancūzų *Dewoitine*⁷ sistemos).

Nors daliniams buvo senai žinoma apie mūsų delegacijos apsilankymą, o kariuomenės vadovybė, suprantama, ėmėsi visų priemonių, kad parodytų savo „prekinį veidą“, vis dėlto, reikia pasakyti, jog ir bendras dalinių organizuotumas, ir jų vidaus drausmė yra vidutinio lygio. Kareivinėse formalizmas, skurdas, nešvara. Arklidėse priteršta, arklių priežiūra bloga. O apranga nebloga, sandėliai tvarkingi, maistas geras, visur specialios valgyklos, pritaikytos kinui. Arkliai vietinės veislės, geros kokybės. Kareiviai atrodo labai jauni, perkarę, neaukšto ūgio. Bendras išsivystymas silpnas, pastebimas mažas aktyvumas. Dauguma rusiškai nekalba.

Karininkai, baigę savas mokyklas (leitenantai), jauni ir pakankamai aktyvūs. Rusiškai moka tik pavieniai asmenys. Dauguma vyresniųjų karininkų ir generalitetas dar iš senosios carinės armijos. Kai kurie vėliau yra mokęsi ir baigę karo akademijas Prancūzijoje bei Vokietijoje.

⁵ Čia turbūt turimas galvoje XX a. pradžioje atsiradęs Rusijos liberalios, krikščioniškos krypties intelektualų sąjūdis „*сехт*“, veikęs taip pat po Spalio perversmo emigracijoje, daugiausia Europos šalių sostinėse Paryžiuje, Berlyne, Prahoje ir bolševikų labai nekenčiamas, dėl to pajuokiamas.

⁶ ANBO – inž. gen. Antano Gustaičio sukonstruotų lėktuvų pavadinimas, sudarytas iš paties konstruktoriaus bei jo žmonos vardų (ANTano ir BrONės, be r) arba pagal kitą versiją iš sakinio „Antanas nori būti ore“ žodžių pirmųjų raidžių. Šie lėktuvai, gaminti Lietuvos karo aviacijos dirbtuvėse, buvo lengvos konstrukcijos, lengvai valdomi, su naudodavo nedaug kuro. 1925–1939 m. pagaminti 66 lėktuvai. 1934 m. trys lėktuvai ANBO apskrido Europą.

⁷ Tai Lietuvos aviacijai priklausę prancūziški atvira kabina monoplaniniai naikintuvai „*Dewoitine D-501L*“. Šie naikintuvai Prancūzijoje pradėti gaminti 1930 m.

Lietuvos, kaip ir Latvijos bei Estijos, kariuomenės karinę vadovavimo sistemą sudaro karo ministras, vyriausiasis kariuomenės vadas ir kariuomenės štabo viršininkas. Visi trys nurodyti asmenys Lietuvoje turėjo pulkininko laipsnį, tačiau nacionalinės šventės dieną karo ministras gavo generolo laipsnį. Šioje trijulėje Lietuvos karo ministras ne vadovauja kariuomenės vadui, kaip yra Latvijoje, tačiau nėra pagal savo įtaką žemesnis už kariuomenės vadą, kaip Estijoje. Lietuvoje karo ministras ir kariuomenės vadas turi daugmaž vienodą įtaką tiek kariuomenėje, tiek vyriausybėje. Lietuvoje tikriausiai didesnę įtaką vyriausybei (ypač Prezidentui) turi kariuomenės štabo viršininkas Černius.

Žvelgiant karinių požiūriu ir vertinant asmenines savybes, geriausiai pasirodė kariuomenės vadas (turi karinį išsilavinimą, gerai išmano karo istoriją, seka karo meno raidą, domisi mūsų operatyvinėmis-taktinėmis doktrinomis ir t. t.).

Lietuvos kariuomenės vadovybė labai rūpinasi ir stengiasi stiprinti kariuomenę, daugelyje igulų statomos naujos kareivinės, o, pavyzdžiui, Kaune statomi dideli „Kariuomenės namai“, turintys pagalbines ir gyvenamąsias patalpas, skirtas atvykstantiems iš provincijos.

Karinių sluoksnių požiūris į Sovietų Sąjungą ir Raudonąją armiją gana geras ir nuoširdžiai draugiškas. Nurodydami savo skurdumą jie su ypatingu susižavėjimu kalba apie didžiąją Sovietų Sąjungą ir galingąją Raudonąją armiją.

Kalbėdami apie vokiečius, o ypač apie lenkus, jie labai tvirtai pareiškia, kad už savo nepriklausomybę kausis pasiaukodami (oficiali kariuomenės štabo viršininko kalba per pietus mūsų delegacijos garbei). Kauną vadina „mūsų laikinoji sostinė“.

Visuomenės sluoksniai ir gyventojai

Su visuomene delegacija susitiko vasario 16-osios rytą per parodą ir vakare rauto metu pas Prezidentą, taip pat vasario 17-ąją priėmimo mūsų pasiuntinybėje. Visi visuomenės sluoksniai Sovietų Sąjungos atžvilgiu nusiteikę gana draugiškai, ypač mokslo ir meno žmonės, kurie reiškė ypatingą susižavėjimą tiek mūsų šalies mokslo ir meno raidos užmojais, tiek dėmesiu bei rūpesčiu, kuriais sovietų valdžia apgaubia mokslo ir meno darbuotojus.

Dėl gyventojų požiūrio galima pasakyti, kad sprendžiant iš žmonių susibūrimo prie viešbučio, kur gyveno delegacija, jų simpatijos ir susidomėjimas Sovietų Sąjunga bei Raudonąja armija gana didelis. Ypač tai buvo matyti vainikų padėjimo ceremonijoje ir per Vasario 16-osios parodą.

Šalies ekonomika

Aš jau anksčiau nurodžiau, jog valstybės reformos pagrindas yra žemės reforma. Šiam reikalui nukreiptos pagrindinės vyriausybės jėgos, kaip pareiškė Prezidentas SMETONA, tikintis šią reformą užbaigti 1937–1939 m. Lietuvoje nėra pramonės, tai pavyzdinė agrarinė šalis. Pagrindinė kooperacinės maisto pramonės produkcija – sviestas, sūris, bekonas, naminiai gyvuliai ir atitinkami konservai, iš dalies linas. Tai pagrindinis ir vienintelis eksporto šaltinis, daugiausia nukreiptas į Vokietiją. Pagal šias produkcijos eksporto rūšis Lietuva užima trečią vietą Europos rinkoje po Danijos ir Olandijos. Jeigu tikėtume Prezidentu SMETONA, Lietuva 1937 m. gerokai išgyvendins savą ekonominę krizę, jos biudžeto balansas jau nebėra deficitinis, o užsienio prekybos balansas tapo netgi teigiamas. Nežinau, kiek tai

atitinka tikrovę, tačiau būtina pažymėti (kaip man pranešė mūsų sovietiniai atstovai), kad nors pramoninių prekių (daugiausia, suprantama, importinių) yra, parduotuvėse pirkėjų nėra. Tai menkos gyventojų perkamumo galios rodiklis, rodantis žemą daugumos tiek kaimo, tiek miesto gyventojų (darbininkų ir tarnautojų) pragyvenimo lygį.

LATVIJA

Į Latviją, konkrečiai į jos sostinę Rygą, delegacija atvyko ankstų vasario 19-osios rytą. Kaip ir Kaune stotyje pasitiko kariuomenės štabo viršininkas generolas HARTMANIS, garbės sargyba ir įgaliotojo atstovo drg. BRODOVSKIO⁸ vadovaujama visa mūsų sovietinė kolonija. Latvijoje nebuvo valstybinės šventės, tad nevyko ir karinis paradas.

Po vizitų pas karo ministrą, kariuomenės vadą, kariuomenės štabo viršininką ir užsienio reikalų ministrą, vasario 20–22 dienomis delegacija susitiko su Latvijos vyriausybės nariais ir aukščiausiais kariuomenės vadais keliuose priėmimuose, kuriuos mūsų delegacijos garbei surengė Latvijos kariuomenės vadovybė ir mūsų pasiuntinybė.

Pagal programą priėmimo pas Latvijos Prezidentą nebuvo ir man neteko asmeniškai su juo susipažinti.

Savo apsilankymo metu delegacija, be garbės sargybos matė karinių pajėgų dalinius Rygoje (pėstininkų pulkas, ryšininkų pulkas, inžinerijos pulkas ir aviacija Rygos oro uoste) ir Vendene⁹ (pėstininkų pulkas ir ypatingasis artilerijos divizionas). Latvijos kariuomenės vadovybės prašymu delegacija nuvyko ir apžiūrėjo „Brolių kapus“ Rygos pakraštyje, o Rygos pajūryje, Kemmerio¹⁰ rajone, sieros ir purvo kurortą ir ką tik pastatytą sanatoriją, laikomą jų nuomone, „paskutinio technikos žodžio ir patogumų pavyzdžiu“. Reikia pasakyti, kad ši sanatorija nebloga ir medicininės įrangos (visų rūšių gydymas sieros voniomis, purvu, gydymas spinduliais, puikus rentgeno kabinetas), ir buities sąlygų prasme. Taip pat buvo apžiūrėta Latvijos karininkų ekonominė draugija. Turiu pažymėti gerą organizacinę šios draugijos direktoriaus (atsargos pulkininkas), sugebėjusio, kaip pažymėjo kariuomenės štabo viršininkas, nedidelę bazę paversti paslaugų teikimo kariuomenės karininkams centru, veiklą. Rygos miesto mero prašymu delegacija apžiūrėjo miesto turgavietės ūkinius pastatus ir Latvijos amatininkų parodą. Turgavietės statiniai yra didelės, šviesios gelžbetoninės patalpos (užbaigti didžiuliai angarai) su iki –8° šaldomu rūsiu (didelės mėsos ir žuvies atsargos). Sanitariniu požiūriu šis kompleksas atrodo patraukliai ir yra vertas dėmesio. Amatininkų paroda atskleidžia vyriausybės interesus šalyje plėtoti namudinę gamybą, taip pat palaikyti šią pramonės šaką atsižvelgiant į nacionalinius uždavinius.

Požiūris į SSRS

Visuose oficialiuose (o ypač neoficialiuose) susitikimuose ir pokalbiuose su Latvijos atstovais jautėsi jų ypatingas dėmesys, gana geranoriškas, draugiškas ir rūpestingas požiūris.

Iš visų vyriausybės narių, draugiškai nusiteikusių Sovietų Sąjungos atžvilgiu, tam tikrą išimtį, taip pat kaip ir Lietuvoje, sudaro užsienio reikalų ministras MUNTERIS.

⁸ Stefanas Brodovskis (tikr. Bratmanas) (1880–1937) – SSRS diplomatas, 1933–1937 m. jos pasiuntinys Latvijoje.

⁹ Vendenas – ankstesnis Latvijos miesto Cėsis (Cēsis) pavadinimas.

¹⁰ Latvijos kurorto Jūrmalos istorinė dalis Kemeriai. Kaip kurortas pradėjo veikti 1838 m.

Vokiečiai sukelia latviams, ypač kariškiams, tokį pat pyktį, kaip lenkai lietuviams, bet MUNTERIO žodžiuose to neįaučiama. Galbūt taip elgtis jį (kaip ir Lietuvos užsienio reikalų ministrą LOZORAITĮ) įpareigoja oficiali diplomato pozicija. Tačiau kodėl kiti drąsiai apie tai šneka? Kalbėdamasis su manimi MUNTERIS dargi pasakė, kad laiko nepagrįstu tą šurmulį, kuris kyla Europoje dėl vokiečių agresijos; jo nuomone, vokiečiai nesiverš nei į Rytus, nei į Vakarus ir vargu ar yra pajėgūs tai padaryti. Šiuo požiūriu jis laiko save optimistu ir mano, kad greičiau padėtis susikomplicuos T[olimuosiuose] Rytuose, nei Vakaruose. Tokia MUNTERIO pozicija, akivaizdu, turi kažkokį „palaikymą“ viršuje. Kariškiai ne tik žodžiais, bet ir elgesiu rodo savo nepasitenkinimą MUNTERIU, pavyzdžiui, sveikindamiesi taktiškai nuo jo nūsiska.

Sprendžiant iš keleto karo ministro gen. BALUODŽIO¹¹ frazių galima daryti išvadą, kad MUNTERIO „palaikymas“ remiasi valstybės vadovo Prezidento ULMANIO parama.

Vadovybė ir kariuomenė

Visa Latvijos kariuomenės vadovybė, su kuria teko susitikti, ypač aukščiausioji, SSRS ir Raudonosios armijos atžvilgiu nusiteikusi ne mažiau geranoriškai ir draugiškai, nei lietuviai. Aš dar pridurčiau, kad latviai teisingesni, atviresni ir rūpestingesni. Pakanka nurodyti susitikimų organizavimą, visą palydos, pasirodymo ir priėmimo etiketą. Visa tai buvo atlikta pavyzdinčiai, kartu ir džiaugiantis. Ypač kruopščiai ir budriai buvo suorganizuota apsauga. Kelionėje į Vendeną (apie 90 km nuo Rygos) visame kelyje buvo išstatyti kariuomenės, policijos ir vietinės teritorinės apsaugos postai (kas 100–200 metrų). Juose budėję pareigūnai nepriekaištingai vykdė savo tarnybą ir atiduodavo pagarbą mūsų delegacijai. Tai apsauga ir garbė. Latvių karinei žinybai, kaip ir lietuvių, vadovauja trijulė.

Karo ministras gen. BALUODIS, kitaip nei jo kolegos Lietuvoje ir Estijoje, yra šios trijulės lyderis. Tokia padėtis susidarė dėl to, kad BALUODIS per Nepriklausomybės karą šalyje ir kariuomenėje įgavo didelį politinį ir karinį autoritetą, kurį išlaikė ligi šiol. Tas autoritetas, kaip kalbama, leidžia jam laikyti save Prezidento ULMANIO konkurentu; per pokalbį su juo tai gana apibrėžtai buvo galima justti.

Kaip ir BALUODIS, vyriausiasis kariuomenės vadas gen. BERKIS¹² pokalbyje su manimi nuo pirmųjų žodžių su visu savo tiesmukumu ir atvirumu pradėjo kalbėti apie savo išskirtinį priešišumą vokiečiams, kartu leisdamas suprasti, kad kai kas vyriausybės sluoksniuose vis dar (tai sakydamas BALUODIS linktelėjo galvą į MUNTERIO pusę) laikosi kitos pozicijos.

¹¹ Janis Baluodis (1881–1965) – Latvijos karinis ir politinis veikėjas. Generolas (1919). 1902 m. baigė Vilniaus karo mokyklą. Rusijos–Japonijos (1904–1905) ir Pirmojo pasaulinio karo dalyvis. Vienas Latvijos kariuomenės kūrėjų, nuo 1919 m. spalio kariuomenės vyriausiasis vadas. 1931–1940 m. gynybos ministras. Vienas svarbiausių 1934 m. valstybės perversmo organizatorių. Nuo 1934 m. ministro pirmininko, o nuo 1936 m. Prezidento pavaduotojas. Sovietų Sąjungai 1940 m. birželį okupavus Latviją, buvo suimtas ir iki šeštojo dešimtmečio pabaigos kalintas.

¹² Krišjanis Berkis (1884–1942) – Latvijos karinis veikėjas. 1906 m. baigė Vilniaus karo mokyklą. Dalyvavo Pirmajame pasauliniame ir Latvijos Nepriklausomybės karuose. Nuo 1934 m. vyriausiasis kariuomenės vadas, 1940 m. gynybos ministras. Prasidėjęs sovietinei okupacijai, išstremtas į Sibirą. Ten ir mirė.

Kaip ir jie, visa karininkija, su kuria mūsų delegacija susitiko, ypač atvirai ir nuoširdžiai reiškė draugiškus jausmus Sovietų Sąjungai ir Raudonajai armijai, savo kalbose vadindami ją šauniąja ir nenugalimąja Raudonąja armija.

Skyrium laikosi kariuomenės štabo viršininkas gen. HARTMANIS. Tai labai santūrus, mandagus ir taktiškas, bet gana uždaras žmogus. Jo kalbose, kurias jis sakė Maskvoje ir Rygoje, skambėjo ir draugystės, ir sveikinimo žodžiai. Bet tai tik oficiali pozicija, nurodyta jam iš viršaus. Asmeniškai jis nėra nusiteikęs mūsų atžvilgiu taip, kaip likęs generalitetas. Pagal visus duomenis jis yra Prezidento ULMANIO agentas, kurio užduotis „prižiūrėti karo ministrą ir kariuomenės vadą bei įskundinėti“.

Kai kurių tokių požymių buvo matyti per pirmąjį mano vizitą pas karo ministrą: čia dalyvavo ir HARTMANIS. Be abejonės, tai jaučia ir žino BALUODIS, kurio pastaba, kad, deja, kai kas laikosi kitų pozicijų, be MUNTERIO, dar taikytina ir HARTMANIUI.

Latvijos kariuomenės daliniai, kuriuos mūsų delegacija matė, pradėdant garbės sargyba, leidžia tvirtai teigti, kad kariuomenės parengimui latviai skiria gana daug dėmesio, bent jau toms karinių dalykų sritims, su kuriomis galėjo susipažinti mūsų delegacija. Aš vėl pranešu, kad jokių taktinių mokymų ir čia matyti neteko, tik pamokas patalpose. Buvo mokomasi statuto, ginkluotės dalių ir technikos priemonių. Artilerijos daliniai mokėsi lauke, jiems priskirtame parke. Taigi, apie kareivius galima spręsti iš organizuotumo, drausmės, mokymo metodikos, jų išorės ir rikiuotės pasirengimo. Visi šie elementai yra deramo, ir aš dar pasakyčiau, aukšto lygio, ypač rikiuotės pasirengimas bei drausmė.

Prie to dar galima pridėti puikią vidaus tvarką ir švarą kareivinėse, sandėliuose bei virtuvėse, žinoma, kiek apie tai galima spręsti atsižvelgiant į tai, kad mūsų laukė. Apranga gera. Maitina taip pat gerai (skaniai ir maistingai). Kareiviai fiziškai stiprūs, aukšto ūgio. Akivaizdžiai skiriasi nuo lietuvių gerąja prasme, bendru išsivystymu ir aktyvia veikla.

Karininkų požiūris į kareivius, kaip ir Lietuvoje bei Estijoje, dėmesingas, mandagus ir rūpestingas.

Latvijos kariuomenės ginkluotė apskritai nedaug kuo skiriasi nuo Lietuvos panašių šaunamųjų ginklų ir artilerijos sistemų suvienodinimo prasme. Aviacija, dislokuota Rygoje, aprūpinta čekoslovakais lėktuvais (žvalgybiniai – panašūs į mūsų R 5¹³), neturinčiais didesnės vertės dėl savo kokybės. Tankų mums nerodė. Yra duomenų, kad jie turi lėtaeigių senos Reno sistemos tankų batalioną. Artileristai (netgi haubicų) skiria daug dėmesio pasiruošimui kovoti su tankais; tai mes matėme specialiojo artilerijos diviziono mokymuose Vendeno rajone.

Karininkai, ypač vyresnieji ir aukščiausieji, yra kur kas geresnės karinės parengties ir bendro išsilavinimo, palyginti su Lietuvos ir netgi Estijos kariuomenėmis. Tai buvo matoma visuose pokalbiuose karine tema, per kuriuos buvo jaučiamas rimtas požiūris ir noras sukurti gerą savo kariuomenės lavinimą. Latvijos kariuomenei, palyginti su Lietuvos ir Estijos armijomis, būdingas išskirtinis dėmesys karininkų visuomeniniam organizavimui: kiekviename dalinyje gerai įrengta karininkų

¹³ Rusų žvalgybiniai lėktuvai R 5 (visas pavadinimas *Polikarpov*) pradėti gaminti 1930 m. Išore į juos panašūs buvo čekų kariniai lėktuvai *Letov smolik S.16*, kurių Latvijos karinės oro pajėgos iš Čekoslovakijos įsigijo 1927–1929 m.

susirinkimų vieta, gerai sutvarkytos paslaugos, kurias teikia ekonominė karininkų draugija. Latvijos vadovybė skiria gana daug dėmesio puskarininkių kadro rengimui ir telkimui. Požiūris į puskarininkius atsiskleidžia vien iš to, kad jiems leidžiama naudotis dalimi karininkų susirinkimų vietos, į kur jie taip pat gali kvieštis savo pažįstamus.

Visuomenės sluoksniai ir gyventojai

Visais atvejais, kai delegacijai teko susidurti su visuomenės atstovais ir gyventojais (apžiūrint ūkines įstaigas, amatininkų parodą ir ekonominę karininkų draugiją Rygoje, taip pat gydomąjį kurortą Kemmern), patyrėme gana atidų ir draugišką požiūrį į mus, kaip į Sovietų Sąjungos ir Raudonosios armijos atstovus.

Rygos ir kitų delegacijos lankytojų vietų gyventojai mumis domėjosi netgi labiau, nei Lietuvoje. Apžiūrint amatininkų parodą ir ekonominę karininkų draugiją minios žmonių faktiškai užkimo gatves ir rodė sveikinimo ženklus. Galima manyti, kad kartu su įprastiniu susidomėjimu – kaip atrodo Raudonosios armijos vadai – gyventojai, be abejonės, išreiškė ir savo draugiškumą Sovietų Sąjungai.

Šalies ekonomika

Šioje dalyje pasakytina tik tiek, kiek buvo galima matyti ir girdėti pokalbių metu.

Latvija, kaip ir Lietuva, žemės ūkio šalis. Žemės reforma faktiškai jau baigta, jos pagrindas, kaip ir Lietuvoje, vienkiemių ūkis. Latvija atrodo šiek tiek turtingesnė už Lietuvą. Tačiau bendras visuomenės pragyvenimo lygis ir mieste, ir kaime, turbūt, labai skiriasi nuo Lietuvos, kadangi pagrindinis rodiklis, t. y. gyventojų perkamoji galia, remiantis duomenimis, abiejose šalyse vienoda. Latvija, kaip ir Lietuva, gamina ir išveža tą pačią žemės ūkio produkciją, tačiau pagrindinis jos užsakovas – Anglijos rinka.

Pastaruoju metu Rygos rajone, rodos, pastatyti du ir dar statomas vienas tekstilės fabrikas, į kuriuos vyriausybė, anot gen. HARTMANIO, kreipia rimtą dėmesį, šitaip norėdama mažinti manufaktūros importą ir kartu pasirūpinti savo biudžeto stabilumu bei aktyvumu. Visos ikikarinio laikotarpio įmonės tarsi nebuvo plėtotos.

Uoste, pačioje Rygoje, nematyti jokių kraunamų prekybos laivų, nors Dauguva, nuo uosto iki žiočių, ledais neužgrūsta, užšalęs jūros farvateris nėra kliūtis, nes yra ledlaužių keliui pralaužti ir laivams lydėti iki uosto ir atgal. Vadinasi, bėda kita, būtent – ekonominis sąstingis.

ESTIJA

Vasario 23-iosios rytą delegacija atvyko į Taliną (Revel). Tokia pat sutikimo tvarka – garbės sargyba, Estijos kariuomenės štabo viršininkas gen. REKAS ir mūsų kolonija, vadovaujama pasiuntinio drg. USTINOVO¹⁴. Atvykimo dieną delegacija apsilankė su vizitais pas Prezidentą, karo ministrą, kariuomenės vadą, kariuomenės štabo viršininką ir užsienio reikalų ministrą.

Vasario 23-iosios vakare vyko rautas, kuriame dalyvavo visa vyriausybė, vadovaujama prezidento, aukščiausia visos kariuomenės ir Talino įgulos vadovybė, visas diplomatinis korpusas ir visuomeninių organizacijų, mokslo bei meno atstovai.

¹⁴ Aleksiejus Ustinovas (1879–1937) – Rusijos revoliucionierius, diplomatas. SSRS pasiuntinys Graikijoje (1924–1929) ir Estijoje (1934–1937).

Karinis paradas vasario 24-ąją, nacionalinės šventės dieną, vyksta ne kasmet. Bet šiais metais paradas buvo organizuotas specialiai mūsų delegacijos atvykimo garbei.

Vasario 24-ąją delegaciją priėmė Prezidentas (šventiniai pietūs rūmuose) ir kariuomenės vadas (pusryčiai bute).

Vasario 25-osios rytą delegacija apžiūrėjo Talino mokymo centrą, kurį sudaro Karo akademija, Karo mokykla, karinė technikos mokykla, šaudymo ir taktikos tobulinimo kursai (jie šiuos kursus vadina „Kovos mokykla“). Vasario 25 dieną vyko priėmimas mūsų pasiuntinybėje, o vakare atsisveikinimo pietūs, į kuriuos pakvietė kariuomenės vadovybė mūsų delegacijos garbei.

Naktį į vasario 26-ąją delegacija, palydėta garbės sargybos, kariuomenės štabo viršininko ir visos mūsų sovietinės kolonijos, iš Talino išvyko į tėvynę.

Iš viso delegacijos bendravimo su vyriausybės nariais, aukščiausia kariuomenės vadovybe ir karininkais, taip pat visuomenės veikėjais, galima daryti šias išvadas:

Kariuomenė

Jau pirmas išpūdis, kurį paliko garbės sargyba mums atvykus į Taliną, buvo ganėtinai parankus spręsti apie kariuomenės pasiruošimą rikiuotei.

Vasario 24-osios paradas ir mūsų apsilankymas karinėse mokymo įstaigose patvirtino pirmąjį išpūdį, kad kariuomenės rikiuotės pasiruošimas išties geras. Būtent, paradas išsiskyrė organizuotumu, rikiuotės drausme, puikia laikysena ir lygiavimu, laisvu, tiksliu žingsniu bei geru tempu (iki 115 žingsnių per minutę, buvo apie 5° žemiau nulio ir persmelkiantis jūros vėjas). Šautuvus visi daliniai laikė „ant diržo“, persimetę per petį, o tai suteikė rikiuotei liūdną ir nuobodų vaizdą, nors pasiruošimas geras. Kariuomenės ginkluotė mažai kuo skiriasi nuo Latvijos kariuomenės. Galima nurodyti tik atskirus ginkluotės elementus, kurių delegacija nematė Lietuvoje ir Latvijoje.

Taline parado metu mes matėme:

- a) tanketes (mūsų senųjų T27¹⁵ tipo), ginkluotas stambaus kalibro kulkosvaidžiais. Iš viso pravažiavo tik 10 vienetų;
- b) vidutinio tipo šarvuočius, ginkluotus mažo kalibro patrankomis (kalibras ne didesnis nei 37 mm ir atrodo kaip Gočko¹⁶). Pravažiavo 8 vnt.;
- c) zenitinė 4 pabūklų baterija – mūsų trijų colių 15/28 m. tipo (savaeigis, bet labai lėtapėdis įrenginys);
- d) 4 pabūklų lauko patrankų baterija, vežama sunkvežimių;
- e) būrys su 2 pabūklais, įtaisytas sunkvežimių tempiamose priekabose arba linginiuose vežimuose;
- f) dešimties mašinų pėstininkų kuopa;

Ore skraidė devynių lėktuvų grupė (Brego¹⁷ tipo biplanai).

¹⁵ Šios tanketės pagamintos SSRS 1930 m., laikantis Anglijos inžinieriaus Kardeno Loido (Carden Loyd) sukurtu modelio licencijos.

¹⁶ Kulkosvaidžio tipas. A. Jegorovas tikriausiai turėjo galvoje prancūzų gamybos kulkosvaidžius *hotchkiss*, kurie buvo naudojami įvairiose kariuomenėse iki pat Antrojo pasaulinio karo.

¹⁷ Matyt, tai prancūziški *breguet* tipo biplanai.

Štai ta technika ir motorizacija, kurią pristatė Estijos kariuomenės vadovybė parado metu sostinėje.

Parade dalyvavo apytiksliai 2500–3000 karių, be to, dar dalyvavo pusantro karto daugiau vadinamosios „savignos draugijos“ ginkluotų būrių.

Kaip ir Latvijoje bei Lietuvoje, kariniai daliniai žygiuoja skambant „apeiginio maršo“ muzikai tylėdami, be jokio parada priimančiųjų ir pačių karinių dalinių, taip pat organizacijų sveikinimo.

Paradą priėmė Prezidentas PETSAS¹⁸ ir kariuomenės vyriausiasis vadas gen. LAIDONERIS.

Kareiviai sveiki, stiprūs, aukšti ir šiuo atžvilgiu artimesni latviams. Apranga ir amunicija gera, visi su batais.

Estijos kariuomenės karininkai savo kokybe šiek tiek nusileidžia latviams. Tačiau reikia pažymėti, kad kariuomenės vadovybė, ypač vyriausiasis kariuomenės vadas gen. LAIDONERIS, labai rimtai žiūri į karininkų ir puskarininkų parengimą; tai mes matėme karinio mokymo įstaigose. Deja, mums neteko matyti praktinių mokymų, tarkim, operatyvinių taktinių uždavinių sprendimo, nei Karo akademijoje, nei kitose mokyklose, todėl aš negaliu vertinti dėstomų karinių dalykų metodikos. Matėme paskaitas – Karo akademijoje tarptautinės teisės (skaitydamas šias paskaitas profesorius, buvęs prezidentas ir užsienio reikalų ministras, keliuose kabinetuose dėstė (kaip pagrindinį argumentą) Sovietų Sąjungos užsienio politikos principus ir kaip juos praktiškai įgyvendina liaudies komisaras drg. Litvinovas¹⁹), o karinėje technikos mokykloje – aukštosios matematikos pamoką. Tik „Kovos mokykloje“ (šaudymo ir taktikos kursai) mes užklupome praktinę šaudymo iš graižtvinio šautuvo treniruotę.

Į šią mokyklą tobulintis 4–5 mėnesiams komandiruojami karininkai ir puskarininkiai; iš ten grįžę į savo dalinius jie tampa instruktoriais. Rengimo sistema apima visus artimos kovos šaudymo elementus. Vienas iš svarbiausių metodikos tikslų – šovinių taupymas, kariui išmokus taikliai (snaiperiškai) ir drausmingai šaudyti. Tai gana vertingas mokymosi šaudyti aspektas. Reikia pripažinti tokios metodikos vertingumą. Estai šaudo neblogai. Kartu syki norėta pūsti miglą į akis tikintis, kad maršalas ir aukštieji svečiai nekreips dėmesio į detales ir pražiopsos. Patikrinus individualų šaudymo taiklumą, aš paklausiau: „Ar mokykloje praktikuojamasi spręsti uždavinius ištraukiant taktikos elementus ir ar būtų galima tai pamatyti.“ Buvo duota užduotis dviem kariams (karininkai) apšaudyti priešų grupę iš 300 metrų. Sąlygos: neribotas šovinių skaičius, laikas – 40 sekundžių, pataikyti į 22 taikinius (vienas pataikymas į taikinį ir jis užsidengia). Rezultatas: šaudė 50 sekundžių (vienas iš taikinių nebuvo uždengtas, nors į jį pataikyta keletą kartų). Bet, deja, pataikyta į tuos pačius taikinius, į kuriuos

¹⁸ Konstantinas Petsas (Konstantin Päts, 1874–1956) – žymus estų politinis veikėjas, Prezidentas, teisininkas. 1918 m. vasario 24 Estijos nepriklausomybės akto signataras ir nepriklausomybės paskelbimo iniciatorius. 1918–1919, 1921–1922, 1923–1924, 1931–1932, 1932–1933 m. Estijos vyriausybės vadovas. 1934 m. valstybės perversmo organizatorius bei autoritarinio režimo kūrėjas. 1938–1940 m. valstybės prezidentas. 1940 m. rugpjūtį išstremtas į Rusiją, mirė psichiatrinėje ligoninėje Kalininė (dabar Tverė).

¹⁹ Maksimas Litvinovas (1876–1951) – SSRS diplomatas, 1921 m. pasiuntinys Estijoje, 1930–1939 m. užsienio reikalų liaudies komisaras.

šaudyta per individualaus taiklumo pratybas; tai nustatė mano pasiūstas delegacijos narys pulkininkas drg. ČERNYCHAS.

Aukščiausioji vadovybė

Karinės administracijos vadovybę taip pat sudaro trijulė. Tačiau, palyginti su Lietuva ir Latvija, kitokia šios trijulės narių įtaka.

Lietuvoje karo ministras kai ką reiškia, Latvijoje jis – trijulės „lyderis“, Estijoje šis atstovas „visiškas nulis“. Prisipažinsiu, mums kartkartėmis netgi buvo neįjauku, žiūrint į tokią padėtį. Užtat vyriausiasis armijos vadas gen. LAIDONERIS – neabejotinas kariuomenės „vadas“. Aišku, kad Estijos politikos likimą lemia jis ir prezidentas PETSAS. Kariuomenės štabo viršininkas gen. REKAS panašus į savo kolegą Latvijoje gen. HARTMANŲ, bet dar labiau nei pastarasis nusiteikęs neigiamai Sovietų Sąjungos ir Raudonosios armijos atžvilgiu. Jaučiamas netgi priešiškas, neminint jo išskirtinio pasitikėjimo savimi. Jo netaktiškumas matyti jau vien iš to, kad lankantis karinio mokymo centre raportuota buvo jam, o ne man, kaip tai buvo Latvijoje ir Lietuvoje; neabejotinai taip atsitiko laikantis specialaus nurodymo. Suprantama, tarptautinės taisyklės kol kas dar nenumato tokios tvarkos, kad kitos šalies kariuomenėje maršalas turėtų teisę įsakyti, bet Lietuvos ir Latvijos kariuomenėse taip buvo ir be įsakymo ir šitai reikia sieti su geranoriškais, draugiškais santykiais ir pagarba Sovietų Sąjungai bei Raudonajai armijai, o Estijos kariuomenės štabo viršininkas gen. REKAS to neįaučia. Kariuomenės vadas gen. LAIDONERIS savo kalbose buvo atviriausias, o jo požiūris į SSRS ir DVRA visai draugiškas. Su delegacija jis elgėsi pakankamai atidžiai ir mandagiai.

Dviejose oficialiose kalbose, ypač per atsiveikinimo pietus, gen. LAIDONERIS, pagerbdamas delegaciją, sakė maždaug taip, jog jis labai džiaugiasi matydamas Raudonosios armijos delegaciją savo šalyje dėl dviejų priežasčių – pirma, kad ši delegacija yra draugiškos šalies ir draugiškos kariuomenės, antra, kad šiai delegacijai vadovauja maršalas Aleksandras Iličius JEGOROVAS, su kuriuo susiję malonūs bendri tarnybos karininkais viename senosios rusų armijos pulke prisiminimai. Toliau LAIDONERIS pasakė, kad jis perteikia ne vien savo kariuomenės, bet ir vyriausybės nuomonę, jog draugiški Sovietų Sąjungos ir Estijos santykiai kariuomenės ir tautos suprantami kaip visiškai nuoširdūs, ir kad Estijos vyriausybė, tauta bei kariuomenė taip pat jaučia nuoširdžias ir draugiškas simpatijas savo didžiajam kaimynui – Sovietų Sąjungai ir jos šauniajai, nenugalimajai Raudonajai armijai. Jis įsitikinęs ir viliasi, kad iš Rytų Estijai negresia joks pavojus. Kartu jis patikina maršalą JEGOROVĄ ir ministrą USTINOVĄ (mūsų pasiuntinys Estijoje), ir jų asmenyje Sovietų Sąjungą bei Raudonąją armiją, kad estai ne tik nebijo augančios Raudonosios armijos galybės, bet ir atvirkščiai – tuo labai džiaugiasi, nes mano, jog Raudonosios armijos jėga ir galybė yra nenuginčijami veiksniai, palaikantys taiką Europoje ir estų tautos nepriklausomybę. Dėl estų kariuomenės pozicijos, kovojant už savo šalies nepriklausomybę, jis kuo ryžtingiausiai pareiškia, kad kariuomenė iki galo gins sienas ir nė už ką neįeis paversti Estijos kovos už kieno nors interesus placdarmu.

Baigdamas kalbą prašė perduoti linkėjimus Sovietų vyriausybei, Raudonosios armijos vadui maršalui VOROŠILOVUI ir maršalams TUCHAČEVSKIUI²⁰ (su kuriuo susipažino Londone), BUDIONUI²¹ bei BLIUCHERIUI²².

Apskritai abi jo kalbos, taip pat asmeninis mano pokalbis su juo leidžia spręsti, kad jis gana draugiškai nusiteikęs SSRS ir DVRA atžvilgiu. Žmogus jis tiesus, turi stiprią valią, mėgsta karinius reikalus ir gerai išmano karo meno istoriją. 1912 m. baigė Rusijos generalinio štabo akademiją.

Vyriausybė

Galima kalbėti tik apie tris asmenis, turinčius vienokią ar kitokią galią valdžios sluoksniuose.

Prezidentas PETSAS – senukas gyvenimo saulėlydyje. Jis taip pat ministras pirminkas. Sudaro gyvo ir aktyvaus žmogaus išpūdį. Aukštieji vyriausybės sluoksniai ir armija jį gerbia, vadina „valstybės galva“. Matyt, turi tam tikrą autoritetą, o kas svarbiausia ir akivaizdu, šis autoritetas kyla iš „draugystės“ su vyriausioju kariuomenės vadu LAIDONERIU. Mėgsta iškilmingas ceremonijas ir išorinį blizgesį; tai buvo galima pastebėti iškilmingų pietų metu jo rūmuose nacionalinės šventės dieną.

Ministro pirmininko pavaduotojo (pavardės tiksliai nepamenu²³) – kiek galima spręsti – požiūris į SSRS šiek tiek santūresnis. Sukelia praktiško ir smalsaus žmogaus išpūdį, gana savarankiško būdo. Domėjosi ūkine SSRS raida.

Užsienio reikalų ministras AKELIS atrodo visai kitaip nei jo kolegos LOZORAITIS (Lietuva) ir MUNTERIS (Latvija), ir ne vien savo išore (jau senis), bet ir iš esmės, diplomatinio požiūriu. LOZORAITIS IR MUNTERIS išprusę, susilaižę, kartu ir paslaptingi [uždari], nė vieno nereikalingo žodžio. AKELIS, atvirksčiai, labai kalbus ir tiesmukas. Sovietų Sąjungos atžvilgiu nusiteikęs gana draugiškai, apie tai atvirai pareiškė savo kalboje pietų metu mūsų pasiuntinybėje.

Visuomenės sluoksniai ir ekonomika

Susitikimai su visuomenininkais raute ir pietų metu pas Prezidentą, tai pat per priėmimą mūsų pasiuntinybėje duoda pagrindo sakyti, kad ir Estijos visuomenė atvirai domėjosi delegacija, reiškė draugiškus savo jausmus. Pavyzdžiui: nepaisant melagingo administracijos

²⁰ Michailas Tuchačevskis (1893–1937) – Sovietų karinis, politinis veikėjas. Dalyvavo Pirmajame pasauliniame ir Sovietų–Lenkijos karuose. Vadovavo sukilimų malšinimui Kronštate ir Tambovo gubernijoje. Buvo vienas iš Raudonosios armijos atnaujinimo iniciatorių. SSRS maršalas (1935). 1937 m. pačių sovietų suimtas ir sušaudytas.

²¹ Semionas Budionas (1883–1973) – Sovietų karinis, politinis veikėjas. Dalyvavo Rusijos–Japonijos ir Pirmajame pasauliniame kare. SSRS maršalas (1935). Vadovavo sovietų invazijai į Suomiją 1939–1940 m.

²² Vasilijus Bliucheris (1890–1938) – Sovietų karinis, politinis veikėjas. Dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare, jo metu prisišliejo prie bolševikų. 1924–1927 m. SSRS karinis patarėjas Kinijoje. SSRS maršalas (1935). 1938 m. vadovavo kariniams veiksams su Japonija Tolimuosiuose Rytuose. Tais pačiais metais sovietų representuotas.

²³ Čia, matyt, turimas galvoje faktinis ministrų kabineto vadovas Karelis Ėnpalu (Kaarel Enpalu, dar kitaip Eenpalu, Einbund, 1888–1942), kuris formaliai vadintas vicepremjėru. Ministru pirmininku oficialiai jis tapo 1938 m. balandžio 21 d. ir ėjo tas pareigas iki 1939 m. spalio 12 d. Tai buvo artimas prezidento K. Petso bendražygis, pasižymėjęs likviduojant komunistinį Talino pučą 1924 m. gruodžio 1 d. Pučo metu K. Ėnpalu buvo vidaus reikalų ministras.

pranešimo, kad delegacija atvyks ne vasario 23-ią, o 24-ą dieną, vis dėlto nemažai gyventojų, iš geležinkelių sužinoję, kad mes atvyksim vasario 23-iają, susirinko stoties aikštėje. Skambant mūsų himnui „Internacionalui“, gyventojai (daugiausia geležinkeliečiai) nusiėmė savo galvos apdangalus ir rodė sveikinimo ženklus. Taip pat vasario 24-ąją, kai, pasibaigus paradui, delegacija pėsčiomis patraukė į savo viešbutį (buvo arti), minios žmonių, suplūdusių į aikštę, sveikino delegaciją.

Kaip mane informavo mūsų karinis atašė Estijoje, vienas Talino laikraštis paskelbė, kad parduodamos vietos prie langų tuose namuose, kurių langai išeina į aikštę; to anksčiau niekada nėra buvę. Kadangi, mūsų žiniomis, šio laikraščio redaktorius buvo nubaustas, tai tampa aišku, kad vietų pardavinėjimas prie langų turėjo tiesioginį ryšį su mūsų delegacija.

Apie ekonomiką galiu pasakyti tik tiek. Esminis Estijos bruožas – tai žemės ūkio šalis. Žemdirbystės pagrindai iš esmės tokie patys kaip Latvijoje ir Lietuvoje. Senos pramonės įmonės, kaip ir Latvijoje, nebuvo plėtotos. Iš naujų objektų – pastatyta celiuliozės gamykla.

Estija, be to, perdirba skalūnus ir taip gauna degalų bei alyvos. Šiai aplinkybei mums vertėtų skirti daugiau dėmesio.

Pasiteisinęs, kad jau nebėra laiko, be to, jūroje nesą ko žiūrėti, pats štabo viršininkas gen. REKAS į uostą nevyko. Man atkakliai to reikalauti nebuvo tikslinga. Vis dėlto, pasiteisinęs tuo, kad noriu pakvėpuoti oru, kartu su mane lydėjusiu Estijos kariuomenės pulkininku greitai apvažiavau (iš tiesų laiko jau nebuvo likę) uosto rajoną.

Talino uostas kiek gyvesnis nei Rygos. Mums lankantis prekybinėje krantinėje buvo 3–4 laivai iš užsienio (prekybos). Sovietinių laivų nebuvo. Talino prekybinė priplauka nebuvo užgrūsta ledų, taip pat neužgrūsti ir pagrindiniai du šios priplaukos kanalai, kurių abiejose pusėse yra priplaukos įrenginiai ir elevatoriai. Vidurinėje priplaukoje, dalijančioje abu kanalus, pastatyta nedidelė stotis keleiviams.

Karinė priplauka yra šalia (į Vakarus) prekybinės. Iš išorės matyti, kad priplauka užšalusi, jokie judėjimo. Lydinčiojo pulkininko žodžiais, joje vyko kažkokie darbai ir tai buvo akivaizdu (aptverta tvoromis ir matyti kažkokios statybos). Į mano klausimą: „kurgi stovi jūsų karo laivai, taip pat karo laivai iš užsienio, kai jie atvyksta su vizitu į Estiją?“, pulkininkas atsakė, kad paprastai dideli laivai stovi prie uosto, reide, kaip stovėdavo dideli Rusijos laivai, o mažieji plaukia į priplauką.

Kadangi tą dieną išvykome iš Talino, daugiau nebuvo galimybių apžiūrėti jo įlanką.

Bendra išvada

Remiantis viskuo, ką matė delegacija, galima daryti tokią bendrą išvadą:

1. Visos trys valstybės – Lietuva, Latvija ir Estija, jų vyriausybės ir kariuomenės, nekaltant jau apie gyventojus, greta draugiškų santykių, jaučia didelę pagarbą Sovietų Sąjungai, nepaprastai aukštam jos ekonominės raidos lygiui ir galingajai Raudonajai armijai.
2. Šių šalių vyriausybės ir karinės vadovybės yra įsitikinusios, kad jokia Sovietų Sąjungos agresija jų šalims negresia, nėra pavojaus jų teritorinei neliečiamybei ir valstybių bei tautų nepriklausomybei.
3. Nurodytų šalių kariuomenių vadovybės, tiek oficialiose kalbose, tiek neoficialiuose pokalbiuose, išsakė savo priešišką poziciją dėl vokiečių (Lie-

tuvos ir Latvijos kariuomenių vadovybė vokiečius įvardijo tiesiogiai, Estijos kariuomenės vadas gen. LAIDONERIS vokiečių tiesiogiai nenurodė), kartu pažymėdami pasiryžimą atkakliai ginti savo šalių neliečiamumą ir nepriklausomybę.

4. Lietuvos, Latvijos ir Estijos kariuomenės daugiausia sudarytos iš senųjų kariuomenės rūšių (pėstininkai, artilerija ir šiek tiek kavalerijos). Aviacija, šarvuotųjų ir tankų kariuomenės dalys labai riboto dydžio ir tiek technine, tiek, žinoma, kovine kokybe priklauso prie antraeilės reikšmės dalinių.

Akivaizdu, kad šiose kariuomenėse ne tik kad nėra motorizuotųjų dalinių ir oro desanto, bet nėra ir požymių, kad šis klausimas būtų iškeltas kaip atliktina užduotis. Šio reiškinio priežastys gana aiškios.

Vis dėlto pagal savo organizavimą ir techninį aprūpinimą šios kariuomenės yra tinkamai sutvarkytos ir drausmingos. Lietuvių rikiuotės pasirengimas vidutinis, latvių ir estų labai geras (taktinio pasiruošimo matyti neteko), buities sąlygos ir aprūpinimas, apranga ir įranga gera, vadovaujantys karininkai ir puskarininkiai, nėra abejonės, parengti (pagal savo kariuomenių operatyvius taktinius reikalavimus), įgiję dviejų praėjusių karų patirties.

Taigi šias kariuomenes reikia laikyti kovingomis, galinčiomis ne tik atkakliai gintis, bet ir, būtinu atveju, aktyviai pulti, pirmiausia savoje teritorijoje.

Lietuvos kariuomenės kovingumas silpnėjęs.

5. Tiesioginių prašymų įsigyti ginkluotės nei man, nei kam nors iš delegacijos narių nei lietuviai, nei latviai, nei estai nepateikė. Bet per savo karinius organus tą klausimą lietuviams, remdamiesi savo senomis paraiškomis (kaip man pranešė mūsų atstovai Lietuvoje ir Latvijoje).
6. Sprendžiant pagal Rygos uosto ir Talino prieklauskos padėtį, užsienio prekyba (jūros keliais) žiemą nėra didelė. Gali būti, kad šiuo metu daugiausia prekiaujama per vakarinius uostus (Ventspilis, Liepoja), kurie neužšąla.
7. Žemės ūkio ekonomika pasikeitė persikirsčius žemės fondą (stambios baronų ir dvarininkų žemės išskirstytos ir padalytos „naujiems“ dvarininkams (tarp vyriausybės, kariuomenės ir valstybės tarnautojų) bei pasiturintiems valstiečiams. Iki karinės pramonės neatkurta. Naujos pramonės kūrimas apsiriboja dviem trimis tekstilės fabrikais Latvijoje ir dviem trimis gamyklomis Estijoje (celiuliozės ir skalūno perdirbimas kurui bei tepalams).
8. Keletas vyriausybės ir aukščiausios karinės vadovybės narių Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje (vienas tiesiai, kiti užuominomis) išreiškė norą aplankyti Sovietų Sąjungą (Latvijos karo ministras gen. Balodis, Latvijos kariuomenės vadas gen. Berkis, Latvijos užsienio reikalų ministras Munteris, Estijos užsienio reikalų ministras Akelis, Estijos ministro pirmininko pavaduotojas, Lietuvos karo ministras ir nemažai visų šių kariuomenių generolų).

Egorovas Vorošilovui 7 3 1937.

Pristatydamas pirmiau išdėstytas mintis manau, jog būtų pageidautina, kad vyriausybė, siekdama pagerinti esamus šių šalių ir SSRS santykius, priimtų tokius sprendimus, kurie šiuos santykius dar labiau sustiprintų ne tik bendroje ekonomikos srityje, bet ir vadovavimo kariuomenei aspektu.

Šiais tikslais:

- a) Pakviesti į 1937 m. gegužės 1-osios šventę keletą Lietuvos, Latvijos ir Estijos aukščiausios kariuomenės vadovybės narių.
- b) Jei į šiais metais vykstančius manevrus bus kviečiamos užsienio delegacijos, pakviesti ir Baltijos šalių kariuomenių atstovus.
- c) Sudaryti SSRS išskirtinę padėtį, kad šių šalių kariuomenės, aprūpindamos savo užnugarį, tiek taikos, tiek ypač karo metu remtųsi mūsų ginkluotės pagrindais.

Jaučiu pareigą pranešti, kad apskritai mano vadovaujama DVRA delegacija (ir kiekvienas delegacijoje buvęs vadas – asmeniškai) visiškai įvykdė jai pavestas Vyriausybės užduotis.

DVRA Generalinio štabo viršininkas

Sovietų Sąjungos maršalas A. I. JEGOROVAS (Parašas)

**THE REPORT OF CHIEF OF THE GENERAL STAFF OF
USSR MARSHAL ALEXANDER JEGOROV ABOUT HIS VISIT
IN LITHUANIA, LATVIA, AND ESTONIA ON 15TH-26TH OF FEBRUARY, 1937**

Zenonas Butkus, Magnus Ilmjärv

S u m m a r y

A. Jedorov's report to the People's Commissar of Defence Kliment Voroshilov that is being published has been found in the Russian State Military Archive (F. 33987. Ap. 3. B. 1035. L. 118–147). This report is a unique testimony of the USSR policy and international relations and a sign of the activity of the policy in question that in principle has never been used in scientific research. It raises doubts about the statement that has been and is still widely used in the works devoted to history, namely, that parceling out of the Baltic states in 1939 and their occupation in 1940 have been the actions provoked by the intricacies in the international situation and may not be directly associated with the preceding Soviet policy, which in general failed to be conceptual and well-planned and that at that time they received the given states not as a result of "their Baltic policy" but directly from "the hands of Berlin".

Commenting on the goals of A. Jedorov's visit to the Baltic states in 1937 it may be simply stated that it was a formal reciprocal visit since nearly a year ago heads of the headquarters of the armed forces of Lithuania, Latvia and Estonia Jonas Černius, Martinš Hartmanis and Nikolaj Rek visited Moscow to participate in the festivities of May 1 of 1936. The visit, however, also pursued certain propaganda goals,

there was a striving to demonstrate the growing power of the Soviet State and especially that of the Red Army as well as a wish to demonstrate the concern about the security of not only their own country but also that of the neighbouring countries. Besides, the authors of the publication make an assumption that sending A. Jedorov to the Baltic States Stalin wanted, first and foremost, to instigate Berlin's interest in Moscow and make it resume the slackening relations. The fact that the Soviet policy was supervised by the only person – Stalin – and the hasty preparation of the visit without prior decision whether it had to be a visit only to Lithuania or to all three Baltic States makes it necessary to analyze it within the broader context of international relations. Leaders of the USSR wanted to demonstrate to Germany the existence of the two options of the development of mutual relations – concord or confrontation. The notorious David Kandelaki mission pointed to concord while A. Jedorov's visit – to confrontation and mutual competition. The visit had to bring it home to Hitler that the USSR could develop and consolidate its influence at the borders of Germany – Baltic States – or even form a military alliance with them.

Hitler, however, rejected the hand of Moscow that was making a reach assuming that it was no

more than a manoeuvre of the Soviets and that their approximation with Germany was only aimed at exercising a certain pressure on France to make it more willing to form a real military alliance, which could also be acceded by England. In this way Nazis Germany might have been enclosed.

The visit aimed at ascertaining what the influence of Germany in the Baltic States was and at the same time to show that the Soviets had a stronger position in the given states, which could even be further consolidated or even a military alliance with them was feasible. The visit has to be associated with the confrontation of Moscow and Berlin, with their struggle for influence in the Baltic States and the Stalin's attempts to transform that confrontation into an agreement, which he managed to reach in August of 1939.

In the course of the visit high-ranking Soviet military servicemen had a possibility to eyewitness the military, political and economic situation of the Baltic States, which could let them make a strategic assessment of the given region. The report stated

that politicians and military servicemen of the Baltic States with few exceptions were oriented to the USSR and that those states had no plans to oppose the possible Soviet expansion, which meant that the road in that direction was not blocked. Paying that visit as a demonstration of support to Lithuania the Soviets dodged any concrete obligations to assist it in its struggle against Poland or regain Vilnius. The issue of the military cooperation between the Baltic States and the USSR was never debated. The Soviets refused to sell arms not only to Lithuania but also to Latvia and Estonia.

Although the opinion that the visit demonstrated much closer military relationship with Lithuania than that with Latvia and Estonia was widely spread the published report fails to confirm it. A. Jegorov's assessment of the Lithuanian armed forces was more critical and less favourable than that of its both Northern neighbours. The published source supplements and adjusts the existing data related to the relations between the Baltic States and the USSR.